

Krzysztof Kiedrowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0001-6992-9537

Hipoteza niepoznawalności negatywów

Dekadę po śmierci Leszka Nowaka opublikowana została pod redakcją prof. Izabeli Nowakowej książka zatytułowana *Podmiot i system kulturowy*, stanowiąca zapowiadany przez twórcę negatywistycznej metafizyki unitarnej IV tom *Bytu i myśli*. Praca ta obejmuje zarówno ukończone przez autora rozdziały (*O prawdzie, O myśli, O umyśle*), jak i materiały — tudzież szkice — planowanych rozdziałów dotyczących m.in.: filozofii kultury, filozofii języka, filozofii nauki, filozofii sztuki czy filozofii religii. Tom niniejszy obejmujący „metafizykę podmiotową” negatywistycznej metafizyki unitarnej stanowi — jakkolwiek fragmentaryczne — konieczne systemowe dopełnienie „metafizyki przedmiotowej” wyłożonej w pierwszych trzech tomach *Bytu i myśli*. Co więcej, tom ten „otwiera” negatywistyczną metafizykę unitarną na współczesną, tj. XX i XXI-wieczną, problematykę filozoficzną, w której pojęcia ‘znaku’, ‘języka’ czy ‘umyśłu’ stanowią miejsce centralne.

Jedną z głównych idei rozwijanych i opracowanych przez Leszka Nowaka w ramach projektu negatywistycznej metafizyki unitarnej jest idea negatywności. Nawiązując do tradycji dialektycznej i mistycznej w filozofii, autor *Bytu i myśli* nie tylko uznał „negatywność” za autonomiczną składową rzeczywistości, ale — co więcej — za składową metafizycznie najbardziej doniosłą. Rozstrzygnięcie to sprawiło, że tradycyjne pojęcia filozoficzne, takie jak: „istnienie”, „przyczynowość”, „zmiana”, „wieczność” i in. uzyskały w aparacie konceptualnym metafizyki unitarnej swoistą wykładnię znacznie odbiegającą od historycznego, a programowo (Kiedrowski 2022) — zdroworozsądkowego ujęcia.

Tytułowa „hipoteza niepoznawalności negatywów” stanowi we wspomnianym kontekście hipotezę cokolwiek osobliwą, a z pewnością niepokojącą. Przywodzi ona na myśl metaforę wittgensteinowskiej drabiny

prowadzącej do rozumienia negującego przebytą drogę. Celem niniejszego artykułu jest analiza dowodu wspomnianej hipotezy, wykazanie, iż dowód ten nie został przeprowadzony poprawnie oraz korekta twierdzeń uzasadnionych przez Nowaka na podstawie tej hipotezy. Ostatecznie, krytyka wspomnianego dowodu pozwala utrzymać w mocy ustalenia „metafizyki przedmiotowej” negatywistycznej metafizyki unitarnej zawartej w pierwszych trzech tomach *Bytu i myśli*.

Zagadnienie negatywności — uwagi wstępne

Negatywistyczną metafizykę unitarną, od strony głównych idei tej koncepcji, określa autor *Bytu i myśli* jako pluralistyczny atrybutywizm negatywistyczny (Nowak 1998: 130-134). Postulowane hipotezy o: wielości światów („pluralizm”), atrybutywistycznej naturze uniwersum unitarnego („atrybutywizm”) oraz nieredukowalnej do pozytywności sfery negatywnej („negatywizm”), sytuują metafizykę unitarną w nurcie filozofii radykalnych, w ramach których niejako programowo kwestionuje się oczywistość przynajmniej niektórych rozstrzygnięć filozofii spolegliwej (tamże: 66-69). Można, jak sądzę, zgodzić się z Nowakiem, że obecność w namyśle filozoficznym negatywności ujmowanej jako element pierwotny i samoistny stanowi swoistą osobliwość widoczną szczególnie w tradycji dialektycznej, apofatycznej czy mistycznej.

Za inicjatora pozytywizmu metafizycznego uznaje Nowak Parmenidesa, który w poemacie *Περὶ Φύσεως* sformułował fundamentalną tezę: „Byt jest, nic nie jest” (B6, w. 1-2) wyznaczającą pozytywny charakter tego, co jest. Tym samym wszystkie koncepcje tematyzujące negatywność jako coś wtórnego i zależnego w swej rzeczywistości i treści od pozytywności zakładają u podstaw „nakaz Parmenidesa” dotyczący konieczności pozostawania na drodze Prawdy (sc. pozytywności).¹ Wprowadzając negatywne realizacje atrybutów („negatywy”), konstruuje Nowak koncepcję, w której rozstrzygnięcie Parmenidesa jest zakwestionowane, a nakaz złamany.

Autor *Bytu i myśli*, świadomy trudności, jakie związane są z eksplikacją problematyki negatywności, prowadzi swoje rozważania w duchu analitycznym i traktuje je jako swoistą sanację nurtu analitycznego wykazującego silne tendencje do spolegliwości (sc. względem zdrowego rozsądku) i scjentyzmu (Kiedrowski 2022: 143-145). Patrząc na ogrom opracowanego przez Nowaka przy użyciu narzędzi analitycznych materiału dotyczącego problematyki ne-

¹ Nowak zakłada standardową wykładnię poematu Parmenidesa, w której interpretuje się „byt”, jako transcendentny, pozytywny i niezmienny horyzont rzeczywistości. Interpretacja ta niebezpiecznie dryfuje ku materializmowi i prowadzi do wielu aporii. Ujęcie (w znacznym stopniu bardziej źródłowe) „bytu” („Będącego”) jako Prawdy proponuje Seweryn Blandzi (Blandzi 2013: 17-65).

gatywności, nie sposób nie uznać, że narzędzia te doskonale nadają się do wspomnianego celu. Dlatego sposób rozumienia negatywności na gruncie metafizyki unitarnej jest dość jasny i precyzyjny, na przykład: negatywność (rozumiana tu jako zbiór wszystkich negatywów z podstawy bytowości): stanowi autonomiczną sferę uniwersum niesprowadzalną do sfery pozytywności, jest zróżnicowana jakościowo i ilościowo, nie może być sprowadzona do negacji, jest fundamentem egzystencjalnym wszelkich bytów itd. (Kiedrowski 2015). Charakterystyka powyższa stanowi niewielki wycinek tego, co zostało o negatywności powiedziane w dziele *Byt i myśl*. Zaproponowany przez Nowaka w tym samym dziele dowód niepoznawalności negatywów (Nowak 2019: 122) wymusza jednak postawienie pytania: skoro negatywy są niepoznawalne („nie do pomyślenia”), to na jakiej podstawie sformułowane zostały na gruncie metafizyki unitarnej twierdzenia ich dotyczące? Przedłożona w *Bycie i myśli* tematyzacja negatywności musi zostać zawieszona do czasu przeprowadzenia analizy wspomnianego dowodu, której wyniki będą rozstrzygające dla powyższego pytania. Poprawność dowodu uprawomocniałaby jednak nie tylko hipotezę z poziomu przedmiotowego, lecz również stanowiłaby wewnątrzsystemowy dowód przeciwko możliwości tematyzacji negatywności w ogóle. W równym stopniu rozpoznanie to dotyczyłoby samej negatywistycznej metafizyki unitarnej.

Unitarne ujęcie przedstawień myślowych — główne idee

Gdyby więc próbować wyrazić zawartość tej książki w jakimś kostiumie (para-?)historycznym, to dałaby się ona może wypowiedzieć tak oto: jest to próba nie-Parmenidesowskiego modelu rzeczywistości połączona ze wzmocnieniem Parmenidesowskiego modelu świadomości. Koncepcja tu wykładana jako negatywistyczna jest nie-Parmenidesowska, jako unitarna zaś zawiera m.in. ideę jedności bytu i myśli i jest w tym zakresie neoparmenidesowska. W sumarycznym przerysowaniu: jest to neoparmenidesowskie wzmocnienie jednej z możliwych metafizyk nie-Parmenidesowskich. (Nowak 1998: 129)

Z uwagi na występowanie w dowodzie „hipotezy niepoznawalności negatywów” pojęcia „myślenia”, konieczne jest szkicowe zarysowanie zaproponowanej przez Nowaka koncepcji umysłu (Nowak 2019: 79-118). Punktem wyjścia do analizy tego zagadnienia jest przekonanie autora *Bytu i myśli*, że dominujące we współczesnej filozofii próby ujęcia relacji myśli do bytu w ramach mentalizmu i materializmu są niezadowolające.

Różne odmiany mentalizmu wprowadzają dodatkowy element — przedstawienie myślowe — zapośredniczające dany stan podmiotu i przedmiot, do którego się on odnosi. Uzyskuje się w ten sposób nieograniczony horyzont

przedstawień mentalnych, na którego podstawie można wytłumaczyć możliwość formułowania sądów fałszywych, a także możliwość odnoszenia się do wszelkich światów możliwych względem świata aktualnego. Człowiek zatem — poprzez swój umysł — nie tylko tworzy reprezentacje transcendentnego świata, ale również wytwarza w sposób niemalże nieograniczony same światy lub ich elementy, co stanowi dla Nowaka główny punkt krytyki.

Materializm z kolei redukuje sferę mentalną podmiotu do jego neurobiologicznej podstawy, co oznacza, że myśli utożsamiane są, na gruncie tego stanowiska, ze zjawiskami mającymi ostatecznie naturę fizykalną. Niezrozumiałą kwestią, powiada autor *Bytu i myśli*, przy założeniu materializmu jest przykładowo relacja danej sieci neuronowej do liczby czy prawdziwości sądu. Oba rozwiązania z jednej strony narażone są na zarzut nierespektowania metodycznej zasady „brzytwy Ockhama”, a z drugiej — na zarzut nieuchronnej subiektywności aktów myślenia, w tym samych praw myślenia (logiki).

Wspólnym założeniem tkwiącym u podstaw zarówno mentalizmu, jak i materializmu jest teza o jedyności świata. Jej zakwestionowanie umożliwiło Nowakowi sformułowanie unitarnej koncepcji umysłu, w której, z uwagi na tezę o tożsamości bytu i myśli, myślenie polega na przyporządkowaniu pewnemu stanowi ciała sytuacji z bytowości („hipoteza uprzedmiotowienia treści myśli”; Nowak 2019: 88-90). Określenie „myśli” jako „sytuacji jakiegoś ze światów bytowości” (Nowak 2019: 116), a „umysłu” jako „świadomości (podobszaru bytowości, tj. zespołu sytuacji z rozmaitych światów, z którymi koordynuje się system nerwowy jednostki) ustrukturalizowanej dedukcyjnie” (Nowak 2019: 116) skutkuje eksterioryzacją myślenia. Rozwiązane zostają wówczas problemy, które związane były z omawianymi stanowiskami. Myśl okazuje się ze swej natury zobiektywizowana, a człowiek przemierzając za pośrednictwem myślenia (za)światy, odkrywa je, a nie konstytuuje. Unitarna teoria umysłu poprzez utożsamienie przedstawienia i tego, co przedstawione, sytuuje się tym samym na stanowisku antyreprezentacjonistycznym.²

Analiza dowodu „hipotezy niepoznawalności negatywów”³

Dla teoretycznej wartości negatywistycznej metafizyki unitarnej „hipoteza niepoznawalności negatywów” jest jedną z najdonioślejszych hipotez sformułowanych w całym dziele *Byt i myśl*. Zastanawiający jest fakt, że analizie samego dowodu wspomnianego twierdzenia autor poświęcił tak niewiele

² Znosząc IV rozbiór platoński na przedstawienia i byty przedstawiane, Nowak nie uwzględnił tradycyjnego podziału przedstawień na naocznościowe (empiryczne) i pojęciowe. Propozycja ta wymagałaby zatem stosownego rozwinięcia.

³ Cały niniejszy podpunkt ogranicza się w zakresie źródła do: (Nowak 2019: 122-124).

miejsca (Nowak 2019: 121-125), choć jego konsekwencje są dla całej koncepcji bardzo poważne.

Na początek przytoczmy dowód (M), z którego wynikać ma „hipoteza niepoznawalności negatywów” *in extenso*:

- (M) (1) jeżeli X myśli, że $p \ \& \ p$ jest logiczną konsekwencją q , to X myśli, że q , dla $p \in \mathbf{B}$, $q \in \mathbf{B}$ {zał. charakterystyki myśli 1};
 (2) nieprawda, że X myśli, że $(p \ \& \ \neg p)$, dla $p \in \mathbf{B}$ {zał. 2};
 (3) X myśli, że p {zał. 3};
 (4) p jest negatywem ($p \in \mathbf{N}$) {zał. 4};
 (5) opozycja sytuacji p jest pozytywem ($\neg p \in \mathbf{P}$) {model I};
 (6) X myśli, że $\neg p$ {3, 4, 5};
 (7) opozycja sytuacji p pociąga logicznie jej negację (jeżeli $\neg p$, to $\neg q$) {nie na odwrót, własność opozycji z modelu I};
 (8) X myśli, że $\neg p$ {1, 6};
 (9) X myśli, że $p \ \& \ X$ myśli, że $\neg p$ {3, 8};
 (10) dla pewnego p , X myśli, że $(p \ \& \ \neg p)$ {9} {sprzeczność 2, 10} (Nowak 2019: 122).

Zanim przejdziemy do omówienia powyższego dowodu, konieczne jest dokonanie korekty w punktach (1) i (7). W punkcie (1) zamiast wyrażenia: ' p jest logiczną konsekwencją q ', powinno być: ' q jest logiczną konsekwencją p ' (podstawą tego punktu jest bowiem prawo *modus ponendo ponens*); wprowadzone zostaną również nawiasy dla uniknięcia nieporozumień interpretacyjnych:

- (1) jeżeli [$(X$ myśli, że $p)$ & (q jest logiczną konsekwencją p)], to (X myśli, że q), dla $p \in \mathbf{B}$, $q \in \mathbf{B}$.

Druga zmiana dotyczy zmiennej ' q ' w punkcie (7) — w tym miejscu, zgodnie ze sformułowaniem słownym, powinna wystąpić zmienna ' p ':

- (7) opozycja sytuacji pociąga logicznie jej negację (jeżeli $\neg p$, to $\neg p$).

Krytyka powyższego dowodu przebiegać będzie dwutorowo. Po pierwsze, wskazane zostaną błędy formalne, które, jak sądzę, przesadzają o braku prawomocności analizowanego dowodu. Po drugie wykażę, że wnioski płynące z omawianego dowodu, nawet przy założeniu jego poprawności, musiałyby być zgoła odmienne od tych, które wyprowadził autor *Bytu i myśli*.

Punkty (1) i (2) są wyrazem (odpowiednio) dwóch postulatów dotyczących racjonalności podmiotu X przyjmowanych, zdaniem Nowaka, przez

większość logik epistemicznych: 1) postulatu „poprawności wnioskowania przez X ” oraz 2) postulatu niesprzeczności myślenia przez X .

Ad (1) Skoro przesłanka ta jest wyrazem racjonalności podmiotu X , czyli X przyjmując przesłankę p rozpoznaje konsekwencję q , to na gruncie metafizyki unitarnej wykluczone jest, by $\langle q = \neg p \rangle$. Z modelu I wiadomo bowiem (charakterystyka relacji opozycji; Nowak 1998: 151-153), że opozycja jest silniejsza od negacji, tj. $\langle \neg p \rightarrow \neg p \rangle$. O ile zatem przesłankę (1) przyjmujemy jako kryterium racjonalności, to warunek swoisty dla uniwersum unitarnego $\langle q \neq \neg p \rangle$ jest tu konieczny. W przeciwnym razie już w samym założeniu dopuszczamy się „możliwości sprzeczności”, która wykluczona jest przez założenie w punkcie (2) — założenia (1) i (2), bez przyjęcia wspomnianego warunku, są zatem wzajemnie sprzeczne.

Ad (2) Założenie 2. oprócz wskazanej powyżej sprzeczności z założeniem 1. jest również sprzeczne z tezą (VM)⁴ sformułowaną przez Nowaka kilka stron dalej i dopuszczającą, by przedmiotem myśli były sprzeczności konstytuujące enigmę bytowości. Na s. 126 Nowak wyraźnie wskazuje, że czym innym jest pomyślenie sprzeczności („ X myśli, że m , przy czym $m = (p \wedge \neg p)$ ”), a czym innym myślenie sprzeczne („(X myśli, że p) & $\neg$ (X myśli, że p)”). Założenie 2. jest zatem fałszywe na gruncie metafizyki unitarnej, stąd nie ma sprzeczności między punktem (2) a (10) dowodu. Albo zatem konkluzja dowodu przeczy możliwości pomyślenia sytuacji sprzecznych (wówczas założenie 2. byłoby prawdziwe, natomiast teza (VM) byłaby w odniesieniu do enigmy bytowości fałszywa), albo też znajdujący się w punkcie (2) dowodu II warunek racjonalności („ X nie myśli sprzecznie”) sformułowany został niewłaściwie.

Ad (6) Punkt ten nie jest konsekwencją (3), (4) i (5), lecz dodatkowym założeniem, które w połączeniu (koniunkcją) z punktem

---

⁴ Pełne brzmienie tezy (VM) uwzględniającej już niepoznawalność negatywów jest następujące: „nie wszystkie sytuacje bytowości są do pomyślenia; do pomyślenia są sytuacje pozytywne lub neutralne i sytuacje złożone logicznie (ze sprzecznościami włącznie [wyróżnienie — K.K.]) bądź samozwrotnie zawierające jedno lub drugie; nie do pomyślenia są natomiast negatywy i wszystkie sytuacje złożone Z_n zawierające jakieś negatywy [...]” (Nowak 2019: 126-127).

(4), wobec implikacji z punktu (7), natychmiast prowadzi do sprzeczności z punktem (2) dowodu.

Podsumowując: od strony formalnej, przy założeniu 3., że „ X myśli, że p ”, założenia 1. i 2. są wzajemnie sprzeczne, o ile tylko nie przyjmiemy, koniecznego na gruncie metafizyki unitarnej, warunku: „ $q \neq \neg p$ ”. Nie zmienia to jednak sprzeczności założenia 2. z dalszą tezą (VM), co wymuszałoby przeformułowanie założenia 2. do postaci: „nieprawda, że $[(X \text{ myśli, że } p) \ \& \ \neg(X \text{ myśli, że } p)]$ ”, która wykracza poza zawartość dowodu.

Konkluzja Nowaka: „negatywy są niepoznawalne” (ściślej: „negatywy są nie do pomyślenia”), nawet przy założeniu, że analizowany dowód jest poprawny, jest nie do utrzymania z uwagi na charakterystykę relacji opozycji (Nowak 1998: 151). Relacja ta, zgodnie z przyjętymi przez autora postulatami znaczeniowymi, jest bowiem niespecyficzna, czyli zarówno: $\langle \text{jeśli } p \in \mathbf{P}, \text{ to } \neg p \in \mathbf{N} \rangle$, jak i: $\langle \text{jeśli } p \in \mathbf{N}, \text{ to } \neg p \in \mathbf{P} \rangle$. Z dowodu tego należałoby zatem wyprowadzić konkluzję, że niepoznawalne są zarówno pozytyw, jak i negatywy.⁵ W konsekwencji przedmiotami myśli byłyby wyłącznie neutra i sytuacje nad nimi nadbudowane, a zatem wyłącznie to, co nieokreślone. Wobec utożsamienia faktu (świata) nieokreślonego z podmiotem metafizycznym (Nowak 2019: 197-204) oznaczałoby to myślenie przez podmiot wyłącznie siebie samego, czyli pozostawanie w obszarze nieokreśloności. Idea ta, jakkolwiek interesująca, nie jest, jak się wydaje, zgodna z postulatami „negatywizmu metafizycznego”.

Dopełnieniem powyższego dowodu, jest rozumowanie, poprzez które, zdaniem Nowaka, wykazać można możliwość pomyślenia pozytywów. Oto ono:

- (1) jeżeli $(X \text{ myśli, że } p) \ \& \ (q \text{ jest logiczną konsekwencją } p)$, to X myśli, że q {zał. 1}; [nawiasy $\langle \rangle$ — K.K.]
- (2) nieprawda, że X myśli, że $(p \ \& \ \neg p)$ {zał. 2}; [nawiasy $\langle \rangle$ — K.K.]
- (3) X myśli, że p {zał. 3};
- (4) p jest pozytywem $\{p \in \mathbf{P}, \text{ zał. 4}\}$;
- (5) p pociąga logicznie q {zał. 1};
- (6) X myśli, że q {1, 3, 5}.

Abstrahując od zał. 2., które jest zbędne w powyższym dowodzie (a jednocześnie jest sprzeczne z tezą (VM), na co wskazaliśmy powyżej), rozumowanie to jest równie konkluzywne dla p będącego sytuacją pozytywną, co dla p bę-

⁵ Zasięgiem relacji opozycji jest wyłącznie zbiór sytuacji określonych; stąd analizowany dowód nie dotyczy sytuacji neutralnych (Nowak 2004: 22).

dącego negatywem, ponieważ założony jest tu milcząco warunek: $\langle q \neq \neg p \rangle$, co umożliwia wprowadzenie w dowodzie punktu (5). Dowód powyższy jest zatem poprawny zarówno dla pozytywów, jak i negatywów. Co więcej, dopuszcza on zarówno, że: $p \in \mathbf{P}$ a $q \in \mathbf{N}$, jak i: $p \in \mathbf{N}$, a $q \in \mathbf{P}$, o ile tylko spełniony jest warunek: $\langle q \neq \neg p \rangle$

O ile powyższa analiza dowodu „hipotezy niepoznawalności negatywów” została przeprowadzona poprawnie, to hipoteza ta jest fałszywa na gruncie negatywistycznej metafizyki unitarnej. Przedmiotem myśli może zatem być cała zawartość bytowości: zarówno elementy sfery światowej (sytuacje, fakty, światy, obiekty obejmujące sytuacje pozytywne, negatywne lub neutralne), jak i sfery enigmatycznej (sprzeczności).

Wybrane konsekwencje hipotezy poznawalności negatywów

Odrzucenie „hipotezy niepoznawalności negatywów” pociąga za sobą konieczność korekty twierdzeń, które ową hipotezę zakładają. Poniżej dokonamy poprawy niektórych (wybranych) spośród nich, podając w przypisach oryginalne sformułowania twierdzeń autora *Bytu i myśli* oraz omawiając niezbędne terminy techniczne i systemowe znaczenie dokonanej korekty.

- (I) Do pomyślenia są wszystkie sytuacje bytowości, zarówno należące do sfery światowej sytuacje elementarne (pozytywy, negatywy, neutra) i nadbudowane nad nimi sytuacje złożone, jak i sytuacje sprzeczne z enigmy bytowości; w skrócie: zmienna $\langle p \rangle$ w wyrażeniu „ X myśli, że p ” przebiega zbiór $\mathbf{B}$.⁶

W myśl twierdzenia (I) przedmiotem myślenia może być dowolna sytuacja lub zbiór sytuacji z bytowości ($\mathbf{B}$). Teza ta, z uwagi na wspomnianą powyżej „hipotezę uprzedmiotowienia treści myśli”, pozwala wyjaśnić możliwość sformułowania części przedmiotowej negatywistycznej metafizyki unitarnej.

- (II) Podmiot X może pomyśleć zarówno sytuacje subsystujące, jak i sytuacje istniejące, w skrócie: jeżeli X myśli, że p , to $\mathbf{S!}p$ lub $\mathbf{E!}p$.⁷

⁶„(VM) nie wszystkie sytuacje bytowości są do pomyślenia; do pomyślenia są sytuacje pozytywne lub neutralne i sytuacje złożone logicznie (ze sprzecznościami włącznie) bądź samozwrotnie zawierające jedno lub drugie; nie do pomyślenia są natomiast negatywy i wszystkie sytuacje złożone Z_N zawierające jakieś negatywy, w skrócie: zmienna $\langle p \rangle$ w wyrażeniu „ X myśli, że p ” przebiega zbiór ($\mathbf{B} - (\mathbf{N} \cup Z_N)$)” (Nowak 2019: 126-127).

⁷„(VMM) wszystkie i tylko istniejące sytuacje bytowości są nie do pomyślenia, czyli: jeżeli X myśli, że p , to $\neg\mathbf{E!}p$, tj. $p \notin (\mathbf{N} \cup Z_N)$ ” (Nowak 2019: 127).

W modelu II metafizyki unitarnej zdefiniowane zostały pojęcia „subsytencji” (**S!**) i „istnienia” (**E!**). Sytuacja p subsystuje, o ile należy do bytowości, natomiast sytuacja p istnieje, o ile jest negatywem lub też zawiera negatyw jako swoją składową. Wszystko zatem, co istnieje, subsystuje, lecz nie na odwrót. Dostępność myślowa całej zawartości bytowości sprawia, że podmiot może pomyśleć metafizyczny fundament Rzeczywistości — istniejące negatywy.

(III) Podmiot X może pomyśleć wszelkie obiekty: idee, fikcje i konkrety.⁸

Na gruncie metafizyki unitarnej obiekty (zbiór sytuacji elementarnych wraz z nadbudowanymi nad nimi sytuacjami złożonymi) różnicują się ze względu na zawartość sytuacyjną: idee — zawierają jako składową co najmniej jeden negatyw, fikcje — obejmują co najmniej jedną sytuację neutralną i konkrety, które konstytuowane są wyłącznie przez pozytywy. Obiekty mają postać graniczną gdy są tożsame z faktami; nazywamy je wtedy przedmiotami. Szczególnymi przypadkami przedmiotów są: idee czyste (bezświaty), rzeczy (przedmioty pozytywne) oraz podmiot metafizyczny (przedmiot neutralny). Zgodnie z hipotezą (III) wszystkie te obiekty mogą być przedmiotem myśli.

(IV) Podmiot X może pomyśleć sytuacje możliwe, w tym: konieczne, niekonieczne i obustronnie możliwe.⁹

Powyższa teza zakłada reinterpretację zagadnienia modalności na gruncie negatywistycznej metafizyki unitarnej (Kiedrowski 2014: 96-104). Nieodnotowaną przez Nowaka konsekwencją prawdziwości „hipotezy niepoznawalności negatywów” byłaby niemożliwość pomyślenia przez podmiot X tautologii. Jest to konsekwencja na tyle rażąco sprzeczna z faktami, że można ją uznać za dodatkowy „systemowy falsyfikador” wspomnianej hipotezy. Tautologie interpretowane są w metafizyce unitarnej jako konieczne, a tym samym istniejące, sytuacje złożone (idee złożone) będące niezmiennikami wszystkich światów (Nowak 2007: 25-32). W myśl hipotezy (IV) — skoro do pomyślenia są sytuacje konieczne, to podmiot X może pomyśleć również tautologie.

⁸ „(VMMM) nie są do pomyślenia idee (tym mniej — czyste idee), natomiast są do pomyślenia fikcje (nawet czyste) i obiektywy (w tym konkrety)” (Nowak 2019: 127) [powinno być: „... i konkrety” — K.K. (Nowak 1998: 176-177)].

⁹ „(XMM) wszystkie i tylko sytuacje konieczne bytowości, a także ich złożenia są nie do pomyślenia”; „(XMMM) do pomyślenia są elementarne sytuacje obustronnie możliwe i sytuacje niemożliwe oraz ich złożenia” (Nowak 2019: 128).

- (V) Podmiot X może pomyśleć zarówno związki przyczynowe, jak i związki koincydencji zachodzące między epifenomenami przyczyn i skutków.¹⁰

W związku z unitarną definicją związku kauzalnego: $\langle p\mathbf{C}q \text{ wtw } (p \rightarrow q) \ \& \ p \in \mathbf{P} \cup \mathbf{N} \ \& \ q \in \mathbf{N} \rangle$ możliwość pomyślenia związku przyczynowego uwarunkowana jest możliwością pomyślenia negatywów. W zakresie związków koincydencji będących pozytywnym refleksem związków przyczynowych sytuacja nie ulega zmianie — możliwość pomyślenia pozytywów pozostaje w mocy. Warto podkreślić w tym miejscu, że „możliwość pomyślenia” ostatecznie nie jest tożsama z „możliwością poznania” — jest to warunek konieczny, aczkolwiek niewystarczający. Wskazać należałoby dodatkowe warunki epistemiczne (Nowak 2019: 133-134), powiązać pojęcie poznania z pojęciem prawdy i wiedzy, oraz pogłębić rozważania o kontekst empiryczny. Punktem wyjścia wspomnianych rozważań na gruncie negatywistycznej metafizyki unitarnej jest wszakże możliwość pomyślenia bytu — negatywności.

Uwagi końcowe

Jakkolwiek niniejszy artykuł ma charakter techniczny, a zawarte w nim rozważania dotyczą aparatu konceptualnego negatywistycznej metafizyki unitarnej, to jednak sądzę, że zasadniczą jego konkluzję można odnieść do kwestii bardziej ogólnej natury. Założenie o metafizycznej doniosłości negatywności oraz możliwości jej tematykacji stanowi fundament metafizyki unitarnej. Wykazanie na jej gruncie niemożliwości nawet pomyślenia sfery negatywnej prowadziło by zwrotnie do zakwestionowania owego fundamentu i postawiłoby pod znakiem zapytania teoretyczną wartość samej koncepcji. Jednakże, niezależnie od szczegółowych już rozstrzygnięć, metafizyka unitarna jest próbą opracowania na sposób analityczny zagadnienia negatywności. Utrzymanie w mocy wartości teoretycznej tej koncepcji jest zatem niewątpliwie filozoficznie wartościowym uzupełnieniem nurtu uznającego negatywność za samoistny i metafizycznie nieredukowalny aspekt rzeczywistości.

¹⁰ „(XMV) wszystkie związki przyczynowe są nie do pomyślenia, czyli: jeżeli X myśli, że p , oraz X myśli, że q , to $\neg(X \text{ myśli, że } p\mathbf{C}q)$ ”; „(XV_M) do pomyślenia są związki koincydencji między epifenomenami przyczyn i epifenomenami skutków w ramach sfery jawy jakiegoś świata” (Nowak 2019: 129).

Literatura

- Blandzi, S. (2013). *Między aletejologią Parmenidesa a ontoteologią Filona. Rekonstrukcyjne studia historyczno-genetyczne*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Kiedrowski, K. (2014). Przyczynek do kwestii modalności w metafizyce negatywistycznej. W: K. Kiedrowski (red.), *Podstawy filozofii. Świat realny i światy możliwe w perspektywie metafizycznej (Poznańskie Studia z Filozofii Nauki, t. 23, nr 1; s. 87-105)*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Kiedrowski, K. (2015). Negatywność na gruncie negatywistycznej metafizyki Leszka Nowaka. W: M. Woźniczka, A. Zalewski (red.), *Wokół negacji* (s. 155-164), Częstochowa: Wydawnictwo im. St. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Kiedrowski, K. (2022). Metafilozofia negatywistycznej metafizyki unitarnej Leszka Nowaka. *Człowiek i społeczeństwo. Paradygmaty metafizologii*, t. LIII. Poznań: Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych, s. 137-152.
- Nowak, L. (1998). *Byt i myśl. U podstaw negatywistycznej metafizyki unitarnej*, t. 1: *Nicość i istnienie*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Nowak, L. (2004). *Byt i myśl. U podstaw negatywistycznej metafizyki unitarnej*, t. 2: *Wieczność i zmiana*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Nowak, L. (2007). *Byt i myśl. U podstaw negatywistycznej metafizyki unitarnej*, t. 3: *Enigma i rzeczywistości*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Nowak, L. (2019). *Podmiot i system kulturowy*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Krzysztof Kiedrowski

The Hypothesis of the Unknowableness of Negatives

Abstract

The goal of this paper is the analysis and critique of the proof of the unknowableness of negatives present in negativistic unitarian metaphysics, formulated by Leszek Nowak in three volumes of *Being and Thought*. His conception aims, inter alia, at establishing a new concept of negativity. If the presented argument is valid, it will prove that Nowak's conception of negativity is not as profound and consequential as it was previously thought to be.

Keywords: negativity, negativistic unitarian metaphysics, *Being and Thought*, hypothesis of the unknowableness of negatives.